

DOI: 10.31648/kpp.7769

Bartosz Zajac

Zakład Karny w Barczewie

ORCID: 0000-0002-4819-4313

bartoosz.z@interia.pl

Wybrane problemy współczesnego więziennictwa w Polsce**Wprowadzenie w problematykę wybranych problemów więziennictwa**

Służba Więzienna jest to formacja umundurowana, uzbrojona i apolityczna, która podlega ministrowi sprawiedliwości, posiadająca własną strukturę organizacyjną¹. Na jej czele stoi dyrektor generalny, który powoływany jest przez prezesa Rady Ministrów na wniosek właściwego ministra. Funkcję tę może sprawować osoba niebędąca funkcjonariuszem formacji, co w istocie świadczy o upolitycznieniu tego stanowiska². Dopelnieniem struktury organizacyjnej Służby Więziennej są okręgowe inspektoraty Służby Więziennej, na czele których stoją dyrektorzy okręgowi, zakłady karne i areszty śledcze z dyrektorami oraz Centralne Ośrodki Szkolenia Służby Więziennej wraz właściwymi komendantami³. Poszczególne zakłady dzielą się ze względu na typ (zamknięty, półotwarty i otwarty)⁴ oraz na rodzaj przeznaczenia (dla młodocianych, odbywających karę po raz pierwszy, dla recydywistów penitencjarnych oraz odbywających karę aresztu wojskowego)⁵. Na każdym z tych szczebli występują złożone i zróżnicowane problemy dotyczące funkcjonowania całej formacji i mające na nią negatywny wpływ.

¹ Art. 1. z ustawy z dnia 10 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 2010 r., Nr 79, poz. 523).

² K. Wójcik, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych wynikające z organizacji i funkcjonowania Służby Więziennej*, [w:] M. Badowska-Hodyr (red.), *System penitencjarny w kontekście społecznych zagrożeń i szans*, Rzeszów 2016, s. 43.

³ K. Linowski, *Organizacja i zadania Służby Więziennej w Polsce*, Radom 2017, s. 19–20.

⁴ Art. 69 z ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557 ze zm.).

⁵ Art 70 Kodeksu karnego wykonawczego.

Na złożoność sfery więziennictwa wpływa fakt, że na jego obsługę i zarządzanie składa się:

- kilka poziomów (centralny, okręgowy, lokalny, w tym kierowniczy i liniowy w areszcie lub zakładzie karnym),
- kilka działów od obszarów ludzkiego życia (kwatermistrzowski, penitencjarny, ochrona, ewidencja, finanse, służba zdrowia),
- kilka wymiarów (przestrzeń, czas i względność zdarzeń),
- kilka interesów oraz punktów widzenia,
- kilkanaście różnych, czasem wykluczających się bądź kolizyjnych zadań (oddziaływanie resocjalizacyjne z nagradzaniem i karaniem włącznie, leczenie, dostarczanie dóbr, planowanie, dokumentowanie, archiwizowanie, pilnowanie, dyscyplinowanie),
- kilka różnych kar i statusów (kary krótkie, średnie, długoletnie, ukarani, aresztowani, skazani na karę zastępczą, skazani, „niebezpieczni”, niepsychotyczni, niepełnosprawni i zorganizowani),
- kluczowe momenty i codzienne rutyny (decyzje o awansie i bieżące załatwianie spraw, poczawszy od spodenek do nowego telewizora),
- różne wielkości i pojemności aresztów oraz zakładów karnych,
- różnorodność populacji więźniów w hermetycznej przestrzeni jednego więzienia⁶.

W związku z powyższym problemy występujące w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej cechuje różne nasilenie, występowanie czy też stopień wpływu na działalność danego zakładu karnego lub aresztu śledczego, z uwzględnieniem jego typu oraz rodzaju. Zmienna jest okresowość ich występowania, jak w przypadku złego odbioru medialnego, braków kadrowych. Mogą one mieć charakter wewnętrzny, np. zła organizacja pracy czy też komunikacja, charakter zewnętrzny, jak w przypadku złego odbioru medialnego, lub charakter mieszany, np. w przypadku występowania zdarzeń o charakterze nadzwyczajnym.

Więziennictwo, podobnie jak inne formacje mundurowe w Polsce, w ciągu ostatnich lat podlegało wielu zmianom. Były one z jednej strony wynikiem braku stabilności prawa i jego praktyki, z drugiej zaś – w pewnym zakresie – światopoglądów politycznych osób stojących na czele tej formacji, co przekładało się na brak stabilizacji zawodowej funkcjonariuszy i liczne zmiany organizacyjne w zakresie funkcjonowania zakładów karnych w Polsce. W porównaniu do innych służb mundurowych jest to formacja, o której ze względu na to, że funkcjonariusze pracują w zamknięciu (poza kontrolą społeczną), niewiele wiadomo. Jak słusznie zauważa Maria Nielaczna, „przeciętny obywatel nie wie, czym jest więzienie i jego administracja, a wobec tego nie ma pożytki dla swojej wyobraźni, za wyjątkiem filmów fabularnych i medialnych newsów. Obydwa źródła kreują pewną wizję nadaną przez autora, ale nie przekazują wiedzy. Tworzą wybiórczy i tendencyjny lub subiektywny obraz więzienia. Upraszcza ją lub dodają podteksty”⁷.

⁶ M. Nielaczna, *Mechanizm nie-doskonały? Dobra administracja więzienna – ustalenia i konkluzje badawcze*, Warszawa 2017, s. 27–28.

⁷ Ibidem, s. 26.

Często pojawiały się zarzuty dotyczące sprzeczności pomiędzy celami a środkami kary, tworzenia instytucji o silnie negatywnym wpływie na życie jednostki czy też budowania warunków uniemożliwiających skazanemu ponowny skuteczny powrót do społeczeństwa⁸. Bezsprzecznie izolowanie osób pozbawionych wolności utrudnia zaspokajanie ich podstawowych potrzeb zarówno w sferze fizycznej, jak również społecznej należy uznać za argument przemawiający za krytyką instytucji więzienia⁹. Stale też podnoszone są wątpliwości odnośnie konieczności i zasadności resocjalizacji skazanych. Zdaniem Henryka Machela na tym polu są pewne problemy zarówno wynikające ze specyfiki pracy ze skazanym, takie jak negatywny wpływ podkultury więziennej, ale również warunki organizacyjne i funkcjonowanie samej instytucji zakładu karnego z naciskiem na wadliwe funkcjonowanie personelu więziennego¹⁰.

W niniejszym opracowaniu zostaną omówione takie problemy występujące w Służbie Więziennej, które z perspektywy funkcjonariuszy tej formacji, a więc praktyki funkcjonowania zakładów karnych wydają się najistotniejsze. Do takich problemów na potrzeby publikacji zaliczono:

- wysoki współczynnik występowania recydywy,
- próby korupcji ze strony osadzonych,
- niekontrolowane przedostawanie się na teren jednostki narkotyków i innych substancji psychoaktywnych,
- problemy wynikające ze specyfiki pracy penitencjarnej (stres, nepotyzm, duża liczba zdarzeń o charakterze nadzwyczajnym i trudności w przeciwdziałaniu im, przeludnienie jednostek penitencjarnych, zły odbiór medialny pracy funkcjonariusza Służby Więziennej, trudności w planowaniu i organizowaniu pracy),
- mobbing oraz wypalenie zawodowe funkcjonariuszy,
- problemy wynikające ze złej infrastruktury technicznej oraz duże braki kadrowe i nadgodziny.

Próby korupcji ze strony osadzonych

Słowo korupcja wywodzi się od łacińskiego *corrumpere*, oznaczającego 'łamać lub psuć'¹¹, bądź też *corruptio* wskazujące na zepsucie lub uwiedzenie¹². Próbując wskazać katalog podmiotów, które szczególnie narażone są na zjawisko korupcji, należy stwierdzić, że jest on niezwykle szeroki i podlega stałym zmianom wynikającym z modelu popełniania przestępstw korupcyjnych. Jednakże wśród stałych obszarów tego zjawiska

⁸J. Rejman, *Zmiana w polskim systemie więziennictwa: ograniczenia i możliwości*, Warszawa 2013, s. 60–61.

⁹S. Przybyliński, *Niebanalny wymiar resocjalizacji penitencjarnej*, Toruń 2010, s. 11–14.

¹⁰H. Machel, *Sens i bezsens resocjalizacji: casus polski*, Kraków 2008, s. 171–175.

¹¹K. Bartosz, *Korupcja. Analiza prawnokarna i jej wykrywanie*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2019, nr 2, s. 181.

¹²P. Chodak, *Zjawisko korupcji i przestępczości korupcyjnej w Polsce w latach 1997–2014*, Józefów 2017, s. 18.

występują wszystkie służby, w tym Służba Więzienna, rozumiana jako ogół funkcjonariuszy pełniących służbę w ramach formacji¹³. Zgodnie z przepisami prawa funkcjonariuszem publicznym jest funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej¹⁴. Nadużycia w zakresie działań korupcyjnych wobec funkcjonariuszy Służby Więziennej mają zróżnicowany charakter, przy czym najczęściej jest to łapownictwo¹⁵. Próby korupcyjne wynikają ze specyfiki pracy funkcjonariusza więziennictwa. W wyniku izolacji między funkcjonariuszami a osadzonymi zachodzą zróżnicowane interakcje, jak również istnieje możliwość wpływu na wiele sfer życia osadzonych w kwestii ich aktualnej lub przyszłej sytuacji prawnej (np. pomoc w zmianie zakwaterowania, wystawianie pozytywnych wniosków lub opinii, pomoc w otrzymaniu podgrupy klasyfikacyjnej uprawniającej do zmiany zakładu na inny), co należy uznać za czynnik sprzyjający korupcji¹⁶.

Zjawisko korupcji dotyczy różnych grup funkcjonariuszy: wychowawców penitencjarnych (w kontekście ułatwiania skazanym życia na wolności po odbyciu kary pozbawienia wolności lub też pomoc w otrzymaniu przepustki), funkcjonariuszy innych działów, w szczególności ochrony (w ujęciu dostarczania substancji niedozwolonych, jak alkohol, narkotyki, dopalacze czy też przekazywanie informacji świadkom w celu nakłonienia ich do zaniechania składania zeznań lub zmiany treści oraz udzielanie informacji niejawnych¹⁷, pomoc w ucieczce z zakładu karnego czy też uchylenie tymczasowego aresztu¹⁸).

Szczególną formą korupcji jest nabór do służby osób powiązanych ze środowiskiem przestępczym. Wpływa to niekorzystnie na funkcjonowanie całego wymiaru sprawiedliwości oraz stwarza poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej. Osoby takie świadczą różne usługi przestępcom przy jednoczesnym pełnieniu funkcji publicznych, a to stanowi podstawę uznania za działania korupcyjne¹⁹, co w szerszej perspektywie przekłada się na obniżenie poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego kraju²⁰.

Niekontrolowane przedostawanie się na teren jednostki narkotyków i innych substancji psychoaktywnych

Przeciwdziałanie narkomanii w więziennictwie miało swój początek w latach 80. ubiegłego wieku. Przed tym okresem skazani mający problem z zażywaniem substancji psychoaktywnych nie mieli dostatecznego dostępu do opieki medycznej oraz nie były

¹³ Ibidem, s. 22–23.

¹⁴ Art. 117 z ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.).

¹⁵ K. Dietczyk, *Zjawisko korupcji jako element życia społecznego*, „Seminare” 2016, nr 3, s. 114.

¹⁶ Z. Kukuła, *Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z 22 maja 2019 r., V KK 130/19*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2021, z. 2, s. 126.

¹⁷ J. Bil, *Zjawisko korupcji: rozpoznawanie, zapobieganie, zwalczanie*, Warszawa 2018, s. 52.

¹⁸ Zob. szerzej: E. Pływaczewski, G. Szczygieł, *Zachowania korupcyjne osadzonych*, „Archiwum Krymiologii” 2005, t. XXXVIII, s. 299–300.

¹⁹ M. Badowska-Hodyr, op. cit., s. 50.

²⁰ M. Cizek, *Determinanty ekonomiczne kształtujące bezpieczeństwo wewnętrzne i trwałość państwa. Systemowa filozofia postrzegania gospodarczych podstaw bezpieczeństwa RP*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2014, nr 3, s. 121.

prowadzone wobec nich żadne działania resocjalizacyjne w zakresie terapii i edukacji dotyczącej szkodliwości zażywania środków narkotycznych²¹.

Powszechne występowanie środków narkotycznych w zakładach karnych związane jest z ich funkcją w zakładach karnych – adaptacyjną, psychologiczną, społeczną, ekonomiczną. Każda z nich wpływa w znacznym stopniu na pojawianie się środków odurzających oraz reguluje ich przepływ²². Aktualnie jednak narkotyki obok pieniędzy stanowią element funkcjonowania skazanych w warunkach izolacji więziennej. Mają one znaczny wpływ na istnienie podkultury więziennej – grypsujących, która traci na znaczeniu względem ubiegłych lat („rządzi pieniądz, a nie zasady”)²³.

Biorąc pod uwagę dane podawane przez Służbę Więzienną, na teren jednostek penitencjarnych narkotyki przemycano m.in. w następujący sposób: w sałatce jarzynowej, w orzechach włoskich (które zostały uprzednio rozłupane, wypełnione narkotykiem, ponownie sklejone), w opakowaniu ze śliwkami. Można przytoczyć także inne przykłady: bryłki haszyszu ukształtowane jako suszone śliwki, amfetamina znajdująca się między częściami cebuli, narkotyk między okładkami płyt CD, kartki książki nasączone substancją narkotyczną. Jednocześnie należy stwierdzić, że wymienione sytuacje nie stanowią katalogu zamkniętego oraz wskazano tylko przykłady udaremnionych i wykrytych prób²⁴.

Zdarzenia o charakterze nadzwyczajnym

Podstawą określania zdarzeń nadzwyczajnych w zakładach karnych jest zarządzenie Dyrektora Służby Więziennej w sprawie zdarzeń mogących wystąpić w Służbie Więziennej, sposobu ich dokumentowania oraz służby dyżurnej w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej, w której wskazano 17 kategorii sytuacji potencjalnie mogących naruszyć bezpieczeństwo jednostki penitencjarnej²⁵. Biorąc pod uwagę lata 2016–2020, w Służbie Więziennej miało miejsce ponad 11 000 zdarzeń o charakterze nadzwyczajnym. Dwie kategorie w tym okresie corocznie wykazywały tendencję wzrostową. Były nimi zagrożenia miejscowe (pożary, klęski żywiołowe i inne) z poziomu 7 do 21 – wzrost o 200%, zaś w 2020 r. nieznacznie zwiększyły się o jedno zdarzenie, oraz ujawnienia przedmiotu niedozwolonego z poziomu 949 do 1451 przypadków rocznie – 52,9%²⁶ (między rokiem 2018 a 2019). W 2020 r. wraz z wprowadzeniem obostrzeń

²¹ M. Abucewicz, *Narkomania – problem społeczny w perspektywie konstruktywistycznej*, Warszawa 2012, s. 248.

²² T. Głowik, *Problematyka narkomanii w izolacji więziennej*, „Serwis Informacyjny Narkomania” 2008, nr 2, s. 8.

²³ A. Nawój-Śleszyński, W. Jedlecka, J. Helios, *Prawo wobec wyzwań współczesności*, Wrocław 2019, s. 114.

²⁴ <https://sw.gov.pl/aktualnosc/Problem-narkotykow-w-wiezieniach> (dostęp: 18.12.2021).

²⁵ Zob. szerzej: załącznik nr 1 do zarządzenia nr 52/2013 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 listopada 2013 r.

²⁶ Statystyka roczna Służba Więzienna za lata 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 – zdarzenia nadzwyczajne, <https://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka> (dostęp: 18.12.2021).

pandemicznych liczba ujawnień spadła do 1022 zdarzeń, co oznacza spadek o blisko 30% względem roku poprzedniego. Zmianie zaś uległy kryteria uznawania za zdarzenie nadzwyczajne – bójki i pobicia w związku z zarządzeniem nr 1 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 3 stycznia 2018 r. w sprawie służby dyżurnej w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej, zdarzeń mogących wystąpić w Służbie Więziennej oraz sposobu ich wyjaśniania i dokumentowania. Na mocy wewnętrznych przepisów zdarzenia z lat 2016–2017 wskazywały na tendencję wzrostową z poziomu 1009 do 1102 (wzrost o 9,2%). Na mocy nowego zarządzenia ich liczba wskazywała zaledwie na 127 przypadków w 2018 r. oraz 132 w 2019 r., co przekłada się na wzrost rzędu 3,9%, zaś w roku 2020 zanotowano dalszy spadek względem poprzedniego roku o blisko 45%²⁷.

Tematyka zdarzeń o charakterze nadzwyczajnym jest trudna do oszacowania, ponieważ ich charakter nie jest jednorodny, a zakres i intensywność podlega wahaniom, wynikającym również z sytuacji epidemiologicznej. Zakres przedmiotowy jest również obszerny – zawiera zdarzenia wynikające z funkcjonowania subkultury więziennej, działań lub zaniechania administracji oraz wpływu i działania środowisk przestępczych działających z zewnątrz²⁸.

Przeludnienie jednostek penitencjarnych

Nie ma jednej spójnej definicji, która wskazywałaby, czym jest przeludnienie jednostek penitencjarnych. Problematyką tą zajmują się badacze z dziedzin socjologii, prawa, psychologii czy też ekologii. Wszystkie jednak łączy fakt subiektywnego doświadczenia wynikającego z zagęszczenia przestrzennego oraz obiektywnej oceny tego zjawiska²⁹. Kodeksowa norma powierzchni celi mieszkalnej w Polsce wynosi nie mniej 3 m² na jedną osobę³⁰. Komitet Zapobiegania Torturom w ramach swoich kompetencji kontrolnych dokonuje wizytacji, w których bada m.in. zakłady karne i areszty śledcze. W najnowszej historii Polski miało to miejsce trzykrotnie, ostatni raz w 2004 r. Stwierdzono wówczas kilka uchybień, w tym przeludnienie jednostek. Ponadto komitet wskazał, że norma 3 m² jest zbyt niska i wskazał na konieczność podniesienia jej do 4 m² na jedną osobę³¹.

Przeludnienie jednostek penitencjarnych generuje wiele negatywnych następstw, które dotyczą samych osadzonych, jak i personelu więziennego. Spędzanie czasu w przeludnionej celi mieszkalnej wpływa konfliktownie na relacje między mieszkańcami,

²⁷ Statystyka roczna Służby Więziennej za lata 2018, 2019, 2020 – zdarzenia nadzwyczajne, <https://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka> (dostęp: 18.12.2021).

²⁸ N. Malec, *Rola Służby Więziennej w zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku w jednostkach penitencjarnych*, Siedlce 2018, s. 173–174.

²⁹ A. Nawój-Śleszyński, *Przeludnienie więzień w Polsce – przyczyny, następstwa i możliwości przeciwdziałania*, Łódź 2013, s. 25–26.

³⁰ Art. 110 Kodeksu karnego wykonawczego.

³¹ Z. Hołda, *Europejskie Standardy traktowania więźniów. Kilka uwag o Europie, Radzie Europy, Polsce i prawach więźniów*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, s. 119–120.

utrudnia utrzymanie porządku, ogranicza swobodę przemieszczania się czy też możliwość korzystania ze sprzętu znajdującego się w celi. Negatywnym aspektem z punktu widzenia personelu jest utrudnienie pełnienia służby i egzekwowanie przestrzegania regulaminu oraz wypełniania obowiązków służbowych. Wpływa również negatywnie na cały przebieg procesu resocjalizacji³². Problem przeludnienia jednostek penitencjarnych odczuwalny jest najbardziej z perspektywy osób pozbawionych wolności na kary długoterminowe (pozbawienie wolności 25 lat oraz kara dożywotniego pozbawienia wolności³³).

Zły odbiór medialny pracy funkcjonariusza Służby Więziennej

Służba Więzienna boryka się nadal z problemami negatywnego odbioru społecznego, obserwowanego od czasu przemian ustrojowych z końca lat 80. ubiegłego wieku. Jak wskazuje Zbigniew Gospodarowicz, media zainteresowane są działalnością formacji tylko wyłącznie w kontekście zdarzeń, które wynikają z naruszenia ich zadań statutowych³⁴. Wśród nich należy wyróżnić zarzuty korupcyjne, ucieczki, śmierć osadzonego medialnego, zabójstwo podczas przepustki lub przerwy w karze³⁵. Kolejnym, równie ważnym faktem jest zróżnicowanie działań i celów statutowych Służby Więziennej od innych formacji działających na rzecz bezpieczeństwa kraju. Sukcesem więziennictwa jest brak ucieczek, mała liczba zdarzeń nadzwyczajnych, a nade wszystko prawidłowy tok odbywania kary pozbawienia wolności lub aresztu śledczego. Są to niewątpliwie sukcesy, które trudno przedstawić mediom jako tematykę z pierwszych stron gazet, „skoro nic złego się nie dzieje”³⁶.

Sam zawód więziennika cieszy się niskim prestiżem i statusem społecznym. Jak wskazuje Robert Poklek, w społeczeństwie pokutuje negatywny obraz zawodu, w którym funkcjonariusz przebywa w otoczeniu marginesu społecznego, który ma nań zły wpływ. Ponadto całokształt grupy zawodowej postrzegany jest jako środowisko hermetyczne, cechujące się relatywizmem moralnym i znacznym stopniem znieczulicy społecznej. Negatywnie obierana jest również pozycja funkcjonariusza jako osoby mającej znaczne przywileje zawodowe³⁷. W literaturze podnosi się również argument dotyczący przyjęć do służby kształtowanych przez tzw. selekcję negatywną. Oznacza ona przyjmowanie

³² E. Łuczak, *Współczesne problemy resocjalizacji penitencjarnej i ich minimalizowanie*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV, s. 106–107.

³³ J. Kopczyńska-Wisz, *Współczesne problemy resocjalizacji*, „Roczniki Pedagogiczne” 2019, t. 11, s. 262.

³⁴ Z. Gospodarowicz, *Ewolucja doktryny ochronnej – wymuszona zewnątrznie konieczność czy świadomy proces humanizacji*, „Roczniki Pedagogiczne” 2019, t. 11, s. 168.

³⁵ R. Poklek, *Motywacja zawodowa funkcjonariuszy rozpoczynających pracę w zawodzie więziennika*, „Forum Socjologiczne” 2020, nr 10, s. 233.

³⁶ A. Piotrowski, *Wizerunek medialny Służby Więziennej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2010, nr 67–68, s. 85–86. Szerzej także: załącznik nr 1 do zarządzenia nr 52/2013 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 listopada 2013 r.

³⁷ R. Poklek, *Motywacja osiągnięć funkcjonariusza Służby Więziennej*, Kalisz 2015, s. 5–6.

w szeregi formacji ludzi o niskim poziomie aspiracji i nieposiadających uzdolnień³⁸. Niekorzystny obraz Służby Więziennej w mediach utrwała jest przez negatywne stereotypy, osądy oraz bezzasadną generalizację dotyczącą jej funkcjonowania³⁹.

Mobbing, stres, wypalenie zawodowe i nepotyzm

Istnieje duża grupa problemów wynikających ze specyfiki służby w jednostkach penitencjarnych. Mają one zróżnicowane podłoże i można je podzielić na wynikające z pracy z osadzonymi oraz z zaburzonych relacji w danej jednostce penitencjarnej.

Wypalenie zawodowe i stres związane są ze specyfiką wykonywanych zadań. Funkcjonariusze Służby Więziennej realizują swoje zadania w stosunku do osób wykluczonych społecznie, mających wiele dysfunkcji psychicznych. Wobec więźniaków wykazują postawę antagonistyczną. Stanowią realne i bezpośrednie zagrożenia: naruszenie nietykalności osobistej, bunty, napaście, szantaż czy też pomówienia. Stanowi to źródło stresu, które jest podstawą wypalenia zawodowego. Drugim czynnikiem stresogennym jest organizacja pracy w jednostkach: hierarchiczność, pozostawanie w ciągłej dyspozycji, autokratyczny styl kierowania jednostką. W stosunku do innych pracowników i funkcjonariuszy występują także negatywne stosunki interpersonalne. Innymi źródłami stresu w pracy są: poczucie zagrożenia bliskich, konieczność zaangażowania w pracę mimo niskiego prestiżu społecznego oraz niskich gratyfikacji finansowych, przyjmowanie dużej odpowiedzialności za podejmowane decyzje, jak również agresja ze strony osadzonych⁴⁰.

Źródłem mobbingu w zakładach karnych są wrogie zachowania ze strony przełożonych i współpracowników. Należy interpretować te zdarzenia na dwóch płaszczyznach – intensywności (przynajmniej raz w tygodniu) i czasie (kryterium występowania, co najmniej 6 miesięcy). Nie bez znaczenia dla mobbingu w zakładzie jest występująca określona struktura organizacyjna i zarządzenie jednostką, ponieważ w dużej mierze to właśnie one decydują o zachowaniu personelu wobec siebie i przełożonych⁴¹.

Zagrożeniem dla prawidłowego funkcjonowania nie tylko jednostek penitencjarnych, ale również wszystkich służb mundurowych, jest nepotyzm, który powoduje utrudnienia kontrolne podmiotów zewnętrznych działalności jednostek, zmieniając je w „rodzinne przedsiębiorstwa”. Służba Więzienna, mimo posiadania przepisów utrudniających pojawianie się zjawiska nepotyzmu, mocno jest z nim skorelowana

³⁸ Idem, *Zarys psychologii penitencjarnej*, Warszawa 2018, s. 146.

³⁹ J. Pomiankiewicz, *Stres i wypalenie zawodowe funkcjonariuszy Służby Więziennej – uwarunkowania, przejawy, konsekwencje. Zarys problemu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2010, nr 67–68, s. 50–51.

⁴⁰ E. Bilska, *Wypalenie zawodowe pracowników placówek resocjalizacyjnych – zjawisko, zagrożenia, wsparcie*, Warszawa 2010, s. 78–82.

⁴¹ D. Merez-Kot, J. Cembrzyńska, *Agresja i mobbing w Służbie Więziennej*, „Medycyna Pracy” 2008, nr 6, s. 443–444.

i nie rozwiązuje tego istotnego problemu. Zgodnie z przepisami ustawy o Służbie Więziennej, małżonkowie nie powinni pełnić służby w jednej jednostce, jeżeli w stosunku do nich zachodzą relacje podległości służbowej. Jednocześnie w doktrynie podkreśla się konieczność rozszerzenia tych przepisów o zakaz pełnienia służby przez członków rodziny na stanowiskach oficerskich i kierowniczych⁴².

Problemy wynikające ze złej infrastruktury technicznej

Jednostki organizacyjne Służby Więziennej są z racji swojej działalności deficytowe. Wpływ na ten fakt ma wiele czynników. Jednym z nich są wysokie koszty utrzymania i napraw infrastruktury oraz dostosowanie zakładów i aresztów śledczych do wymogów niezbędnych do utrzymania standardów wykonywania kary pozbawienia wolności⁴³. Wraz z modernizacją Służby Więziennej przewidzianą na lata 2017–2020 zaczęto zamykać, modernizować oraz zmieniać przeznaczenie jednostek penitencjarnych w kraju⁴⁴.

Dodatkowym problem są cele wieloosobowe, które nadal istnieją w polskich więzieniach. Jeszcze w 2018 r. funkcjonowało ich aż 89, z możliwości osadzenia od 11 do 18 skazanych. Zmianę wielkości cel mieszkalnych postuluje Rzecznik Praw Obywatelskich, wskazując, że przebywanie w tak licznych pomieszczeniach może być uznane za naruszenie praw człowieka⁴⁵.

Mimo wprowadzanych zmian, polski system penitencjarny nadal boryka się z problemem przestarzałej infrastruktury w postaci poklasztornych budynków. Generują one koszty, wpływają negatywnie na pracę z osadzonymi czy też utrudniają zwiększenie metrażu celi mieszkalnej w przeliczeniu na jednego osadzonego, jak również nie pozwalają zapewnić odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa⁴⁶. Zakłady Karne w Barczewie⁴⁷, w Koronowie⁴⁸ czy w Nowym Wiśniczu⁴⁹ stanowią przykłady zaadaptowanych niegdyś poklasztornych budynków.

Podsumowanie

Złożoność i wieloaspektowość problemów Służby Więziennej wpływają na jej prawidłowe funkcjonowanie. Przytoczone w niniejszym opracowaniu przykłady dotyczą przeróżnej sfery działalności, cechuje je różna intensywność oraz oddziaływanie

⁴²M. Badowska-Hodyr (red.), op. cit., s. 50–51.

⁴³Ibidem, s. 43–44.

⁴⁴O. Powalko, *System więziennictwa w Polsce a bezpieczeństwo wewnętrzne*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” 2017, nr 2, s. 182.

⁴⁵<https://www.rpo.gov.pl/pl/content/cele-ponad-10-osobowe-do-likwidacji-sluzba-wiezienna-przyznaje-racje-rpo> (dostęp: 18.12.2021).

⁴⁶M. Adamczyk, *System penitencjarny w Polsce oraz możliwości reformacyjne*, „Horyzonty Bezpieczeństwa” 2015, nr 1, s. 19–20.

⁴⁷<https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-barczewie> (dostęp: 18.12.2021).

⁴⁸<https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-koronowie> (dostęp: 18.12.2021).

⁴⁹<https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-nowym-wisniczu> (dostęp: 18.12.2021).

w czasie. Wpływ na nie ma wiele czynników, których często wspólnym mianownikiem jest człowiek. Należy jednocześnie stwierdzić, że nie są one efektem błędów jednej osoby, lecz narastały latami wraz z brakiem należytych nakładów finansowych na funkcjonowanie formacji czy też skutecznego planowania działań, analizowania zdarzeń i rozwiązywania problemów. Przeciwdziałanie ich skutkom wydaje się trudne do realizacji, ponieważ odnoszą się do wielu płaszczyzn funkcjonowania instytucji więziennictwa i wymagają zmian natury prawnej, finansowej oraz społecznej. Część z nich może być zaledwie ograniczana, w szczególności problemy wynikające z funkcjonowania (nepotyzm, mobbing, wypalenie zawodowe), zaś część, jak korupcja, stale wpisują się w działalność funkcjonariuszy, która spotyka się z interakcjami ze strony osób pozbawionych wolności.

Modernizacja Służby Więziennej realizowana w latach 2017–2020 pozwoliła nieznacznie rozwiązać nieliczne z nich. Poprawie uległa m.in. infrastruktura techniczna, dokonana za pomocą tworzenia nowych pawilonów mieszkalnych i modernizowaniem już istniejących. Zmiany widać również w przekazie medialnym, dzięki przybliżaniu działalności zakładów karnych w mediach społecznościowych czy też emitowaniu programów ukazujących pracę funkcjonariuszy Służby Więziennej.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Abucewicz M., *Narkomania – problem społeczny w perspektywie konstruktywistycznej*, Warszawa 2012.
- Adamczyk M., *System penitencjarny w Polsce oraz możliwości reformacyjne*, „Horyzonty Bezpieczeństwa” 2015, nr 1.
- Bartosz K., *Korupcja. Analiza prawno-karna i jej wykrywanie*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2019, nr 2.
- Bil J., *Zjawisko korupcji: rozpoznawanie, zapobieganie, zwalczanie*, Warszawa 2018.
- Bilska E., *Wypalenie zawodowe pracowników placówek resocjalizacyjnych – zjawisko, zagrożenia, wsparcie*, Warszawa 2010.
- Chodak P., *Zjawisko korupcji i przestępczości korupcyjnej w Polsce w latach 1997–2014*, Józefów 2017.
- Ciszek M., *Determinanty ekonomiczne kształtujące bezpieczeństwo wewnętrzne i trwałość państwa. Systemowa filozofia postrzegania gospodarczych podstaw bezpieczeństwa RP*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2014, nr 3.
- Dzietczyk K., *Zjawisko korupcji jako element życia społecznego*, „Seminare” 2016, nr 3.
- Głowik T., *Problematyka narkomanii w izolacji więziennej*, „Serwis Informacyjny Narkomania” 2008, nr 2.
- Gospodarowicz Z., *Ewolucja doktryny ochronnej – wymuszona zewnętrznie konieczność czy świadomy proces humanizacji*, „Roczniki Pedagogiczne” 2019, t. 11.

- Hołda Z., *Europejskie Standardy traktowania więźniów. Kilka uwag o Europie, Radzie Europy, Polsce i prawach więźniów*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009.
- Kopczyńska-Wisz J., *Współczesne problemy resocjalizacji*, „Roczniki Pedagogiczne” 2019, t. 11.
- Kukuła Z., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 22 maja 2019 r., V KK 130/19*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2021, z. 2.
- Linowski K., *Organizacja i zadania Służby Więziennej w Polsce*, Radom 2017.
- Luczak E., *Współczesne problemy resocjalizacji penitencjarnej i ich minimalizowanie*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, t. XXXV.
- Machel H., *Sens i bezsens resocjalizacji: casus polski*, Kraków 2008.
- Małec N., *Rola Służby Więziennej w zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku w jednostkach penitencjarnych*, Siedlce 2018.
- Merecz-Kot D., Cembrzyńska J., *Agresja i mobbing w Służbie Więziennej*, „Medycyna Pracy” 2008, nr 6.
- Nawój-Śleszyński A., *Przeludnienie więzień w Polsce – przyczyny, następstwa i możliwości przeciwdziałania*, Łódź 2013.
- Nawój-Śleszyński A., Jedlecka W., Helios J., *Prawo wobec wyzwań współczesności*, Wrocław 2019.
- Niełacznna M., *Mechanizm nie-doskonały? Dobra administracja więzienna – ustalenia i konkluzje badawcze*, Warszawa 2017.
- Piotrowski A., *Wizerunek medialny Służby Więziennej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2010, nr 67–68.
- Pływaczewski E., Szczygieł G., *Zachowania korupcyjne osadzonych*, „Archiwum Krymiologii” 2005, t. XXXVIII.
- Poklek R., *Motywacja osiągnąć funkcjonariusza Służby Więziennej*, Kalisz 2015.
- Poklek R., *Motywacja zawodowa funkcjonariuszy rozpoczynających pracę w zawodzie więziennika*, „Forum Socjologiczne” 2020, nr 10.
- Poklek R., *Zarys psychologii penitencjarnej*, Warszawa 2018.
- Pomiankiewicz J., *Stres i wypalenie zawodowe funkcjonariuszy Służby Więziennej – uwarunkowania, przejawy, konsekwencje. Zarys problemu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2010, nr 67–68.
- Powalko O., *System więziennictwa w Polsce a bezpieczeństwo wewnętrzne*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” 2017, nr 2.
- Przybyliński S., *Niebanalny wymiar resocjalizacji penitencjarnej*, Toruń 2010.
- Rejman J., *Zmiana w polskim systemie więziennictwa: ograniczenia i możliwości*, Warszawa 2013.
- Wójcik K., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych wynikające z organizacji i funkcjonowania Służby Więziennej*, [w:] M. Badowska-Hodyr (red.), *System penitencjarny w kontekście społecznych zagrożeń i szans*, Rzeszów 2016.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.).
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557 ze zm.).
Ustawa z dnia 10 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 2010 r., Nr 79, poz. 523).
Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 52/2013 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 listopada 2013 r.

Źródła internetowe

- <https://sw.gov.pl/aktualnosc/Problem-narkotykow-w-wiezieniach>.
<https://www.rpo.gov.pl/pl/content/cele-ponad-10-osobowe-do-likwidacji-sluzba-wiezienna-przyznaje-racje-rpo>.
<https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-barczewie>.
<https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-koronowie>.
<https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-nowym-wisniczu>.
Statystyka roczna Służba Więzienna za lata 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 – zdarzenia nadzwyczajne, <https://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka>.
Statystyka roczna Służby Więziennej za lata 2018, 2019, 2020 – zdarzenia nadzwyczajne, <https://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka>.

Selected problems of contemporary prisons in Poland

Summary

The article introduces selected problem that concern Prison Service in Poland. The most common threats in the penitentiary facilities include: corruption attempts by inmates, uncontrolled infiltration of the facilities by drugs and other psychoactive substances such as alcohol and so called boosters, extraordinary incidents, overcrowding of the facilities, bad press surrounding the work of prison officers and the whole penitentiary system, mobbing, stress, burnout and nepotism that strike mostly officers who are in the first line of duty, have direct contact with the inmates. The article also takes up troubles caused by the inappropriate technical infrastructure, usage of the of postmonastery building. The difficulties described are differential, have various intensity and impact on functioning of penitentiary facilities in Poland. The article points to main factors that determine formation of these problems and their complexity that influence functioning of the whole force.

Keywords: penitentiary, Prison Service, corruption, officer, prison officer, prison system